

het bewustmaken van eigen geestelijke inhouden de patiënt houvast geven bij zijn worsteling om een voor hem zinvolle levensbeschouwing, waardoor hij kan komen tot de vervulling van de concrete zin van zijn persoonlijk bestaan. De *existentie-analyse* die onder deze therapie tevens logotherapeutisch zijn, daar een existentieel vacuum" mens-zijn, waarvan bewust-zijn en verantwoordelijk-zijn de fundamentele bestanddelen vormen – legt zich voornamelijk toe op de bewustwording van de eigen verantwoording. „In feite moet iedere therapie tevens logotherapeutisch zijn, daar een existentieel vacuum (een „*Sinnlosigkeitsgefühl*“, een gevoel van niet nodig te zijn, het ontbreken van een besef van eigen verantwoordelijkheid, of het gevoel dat eigen verantwoordelijkheid onmogelijk is) „zo niet in alle gevallen ziekmakend is dan toch zeker ziekteversterkend, en een opvullen van dit vacuum antipathogeen werkt” (53).

Na de betekenis te hebben gezien van de eigen verantwoordelijkheid als onmisbare factor voor de groei en instandhouding van een *gezonde samenleving*, is het interessant te constateren dat in deze tijd eveneens het besef van een eigen individuele verantwoordelijkheid wordt gezien als een noodzakelijke factor voor de groei en rijpwor-ding van een *volledig menselijke persoonlijkheid* (het besef nodig te zijn voor anderen – Terruwe), en blijkbaar ook als onmisbaar voor de *instandhouding van de gezondheid* van de mens, daar de afwezigheid van dit besef van verantwoordelijkheid als pathogene = ziekmakende factor naar voren is gekomen.

VI. 4. c. De *existentie-analyse* ziet als kenmerk van de mens, dat hij de mogelijkheid heeft te leven in de geestelijke dimensie, waardoor hij, in tegenstelling tot het dier, een zekere vrijheid heeft tegenover zijn psychofysisch-sociaal gegeven. Het mensbeeld van Freud is alleen een projectie van de mens op het psycho-sociale vlak. Als projectie geeft het een waar beeld, maar de werkelijke mens is anders. De mens is niet gebonden aan de in het psycho-sociale vlak geldende wetmatigheden. Hij heeft de mogelijkheid zelf te beslissen, en door deze *vrijheid van beslissing* heeft hij zelfs de mogelijkheid zijn psycho-sociaal gegeven te veranderen.

Maar wat trekt hem in de geestelijke dimensie, waardoor hij vrijheid van keuze krijgt? Want vrijheid van zijn instincten en van zijn omgeving wordt alleen gerealiseerd door een vrijheid tót iets anders. Dit is de verantwoordelijkheid waartoe de mens in staat wordt gesteld door de vrijheid van beslissing, waaraan de logotherapie appel-